

عوامل، سطوح و فرآیند انگیزش

نویسنده:

جواد کاظمی صدر (کاظم خانلو)

انتشارات رویش بهاری

(rooyeshebahari)

سرشناسه	: کاظمی صدر، جواد، ۱۳۵۷-۱۴۰۲.
عنوان و نام پدیدآور	: عوامل، سطوح و فرآیند انگیزش نویسنده جواد کاظمی صدر (کاظم خانلو).
مشخصات نشر	: کرج: رویش بهاری، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ص
شابک	: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۴۸۷۱ - ۲۵ - ۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: انگیزش -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	: Motivation (Psychology) -- Qur'anic teaching
موضوع	: انگیزش -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Motivation (Psychology) -- Religious aspects -- Islam
رده‌بندی کنگره	: BP۱۰۴/الف۱۷
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۹۷۷۹۰۵۱

عوامل، سطوح و فرآیند انگیزش

عنوان: عوامل، سطوح و فرآیند انگیزش

نویسنده: جواد کاظمی صدر (کاظم خانلو)

طراح جلد: گروه طراحی پلکان

ناشر: رویش بهاری

مدیر تولید: امیر حیدری

شابک: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۴۸۷۱ - ۲۵ - ۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شناسه: ۱۴۸۳

نوبت چاپ: اول تابستان ۱۴۰۳ ۱۷۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

تهران، خیابان انقلاب، پلاک ۱۲۷۸، واحد ۹ - تلفن: ۳۶۶۳۱۳۸۷ - همراه: ۰۹۳۹۸۱۰۵۹۹۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	پیشگفتار.....
۹.....	مقدمه.....

بخش اول: مباحث مقدماتی

۱۳.....	کلیات.....
۱۳.....	انگیزه‌ها.....
۱۷.....	منابع مطالعاتی.....
۲۱.....	مفاهیم.....
۲۱.....	واژه‌شناسی روش.....
۲۲.....	واژه‌شناسی انگیزش.....
۲۲.....	واژه‌شناسی انگیزه.....
۲۳.....	واژه‌شناسی اثبات.....
۲۳.....	واژه‌شناسی غریزه.....
۲۴.....	واژه‌شناسی اراده.....
۲۴.....	واژه‌شناسی نیاز.....
۲۵.....	واژه‌شناسی فرایند.....
۲۵.....	واژه‌شناسی مرحله.....

بخش دوم: عوامل انگیزشی با تأکید بر آموزه‌های قرآن

۲۹.....	مفاهیم و سازه‌های ناظر به عوامل انگیزشی رفتار از دیدگاه روانشناسان.....
۳۰.....	غریزه.....
۳۵.....	رابطه میان میل و غریزه.....
۳۵.....	عامل جنسی عامل پرخاشگری انگیزه‌های ناهشیار.....
۴۰.....	انگیزش تشویقی.....
۴۳.....	یادگیری تقویت پاداش‌های بیرونی.....
۴۷.....	علل شناختی و محیطی (تقویت جانشینی) (تقویت خود) (هدف) (انتظار).....
۵۰.....	نیاز.....
۵۴.....	عامل رشد عامل تعادل جویی عامل تسلط جویی عامل کنجکاوی و اکتشاف.....

۵۸	فرآیندهای ذهنی (افکار یا شناخت‌ها)
۵۸	جاذبه‌ها (ارزش‌های مثبت یا منفی موضوعات محیطی)
۵۸	انتظار - ارزش
۵۹	انتخاب هدف
۵۹	شناخت‌های ناهمخوان
۶۰	سازه‌های شخصی
۶۳	دیدگاه قرآن جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۶۵	ابهام‌های موجود در نظریه‌های انگیزش
۶۵	دیدگاه قرآن
۶۷	جمع‌بندی

بخش سوم: سطوح انگیزش با تأکید بر آموزه‌های قرآن

۷۱	سطوح انگیزش با تأکید بر آموزه‌های قرآن
۷۱	دیدگاه روانشناسان
۷۲	سلسله‌مراتب افلاطون
۷۲	سلسله‌مراتب ارسطو
۷۳	نظریه‌ی دو جنبه‌ای آکوئیناس
۷۳	جنبه‌های گوناگون انگیزش از نگاه دکارت
۷۴	مقوله‌بندی نیازها از نظر موری
۷۵	نظریه‌ی نیازهای مازلو
۷۶	طبقه‌بندی دیگر از مازلو
۷۶	اشکال نخست از نگاه قرآن
۷۸	اشکال دوم از نگاه قرآن
۷۹	اشکال دیگر
۸۰	متعلق انگیزش قرآنی
۸۳	اشکال آخر
۸۳	سطوح انگیزش در انسان
۸۸	ابعاد روح انسانی
۹۱	سطح انگیزش طبیعی
۹۱	سطح انگیزش انسانی

- ۹۵ سطح انگیزش ایمانی
- ۹۸ سطح انگیزش فوق ایمان و رسالی
- ۱۰۰ جمع‌بندی
- بخش چهارم: فرآیند شکل‌گیری و تقویت انگیزش با تأکید بر آموزه‌های قرآن**
- ۱۰۵ فرآیند انگیزشی قرآن به تناسب مرحله‌ی نخست تحول
- ۱۰۷ مراحل نزول آیات الهی
- ۱۱۰ انگیزه و میل به اقدام درست
- ۱۱۲ انگیزه‌ی حمایت‌خواهی از پروردگار در ترسیم آینده روشن به ضمیمه تقویت پاداشی
- ۱۱۳ انگیزه‌ی امید به آینده روشن
- ۱۱۴ انگیزه‌ی نیاز به دریافت صحیح و کامل وحی و صبر در برابر آزارها
- ۱۱۵ انگیزه‌ی پیروزی بر دشمنان و فراگیر شدن دعوت
- ۱۱۶ انگیزه‌ی حمایت‌خواهی از پروردگار و پیروزی بر دشمنان
- ۱۱۶ انگیزه‌ی حفظ و توان انتقال آیات به مردم
- ۱۱۷ انگیزه‌ی حمایت‌خواهی از پروردگار در انتقام از طغیان گران و پاداش به نیکان
- ۱۱۸ انگیزه‌ی استمرار عنایات دائمی الهی و دستیابی به آسانی‌ها
- ۱۲۰ انگیزه‌ی بشارتیابی نسبت به نعمات تضمین‌کننده راه استوار پیامبر اکرم(ص)
- ۱۲۰ انگیزه‌ی نیاز به حفاظت الهی پیامبر اکرم(ص) در حمایت از وی در برابر مخالفان
- ۱۲۰ انگیزه‌ی رسیدن و نفوذ پیام حق به جان مردم
- ۱۲۰ انگیزه‌ی دستیابی به توصیف مناسب درباره‌ی پروردگار متعال
- ۱۲۱ انگیزه‌ی نیاز به پروردگار در رقم زدن مقدرات عالم
- ۱۲۲ انگیزه‌ی نیاز به پروردگار در برخورد شدید با آزاردهندگان
- انگیزه‌ی نیاز به حمایت ربوبی پروردگار متعال در بالا رفتن سطح تحمل در مواجهه با متکران
- ۱۲۵ معاد
- ۱۲۶ انگیزه‌ی نیاز به آگاهی از توجه پروردگار متعال نسبت به عذاب کافران در آخرت
- ۱۲۸ انگیزه‌ی دستیابی به مقام برگزیدگی
- ۱۲۹ انگیزه‌ی نیاز به حمایت‌های الهی (نیازهای معنوی)
- ۱۳۱ انگیزه‌ی نیاز به راهنمایی و یاری الهی (نیازهای معنوی)
- ۱۳۲ انگیزه‌ی نجات موافقان و نابودی معاندان (نیازهای انسانی - معنوی)
- ۱۳۵ انگیزه‌ی اطلاع از آینده‌ی برخوردکنندگان با پیامبران (نیازهای انسانی - معنوی)

- انگیزه‌ی انسانی نجات از تهدیدها و فرصتیابی ۱۳۵
- انگیزه‌ی تضمین خواهی از پروردگار درباره‌ی آینده‌ی مؤمنان و کافران ۱۳۶
- جمع‌بندی ۱۳۶
- سطح رهبری ۱۳۷
- سطح مخالفان و موافقان ۱۳۷
- فرایند انگیزشی قرآن به تناسب مرحله‌ی دوم تحول ۱۴۱
- انگیزه‌های شناختی و نیاز به حمایت پروردگار انگیزه و میل به اقدام درست ۱۴۲
- انگیزه‌ی تشویق و تجلیل از سوی پروردگار (الگودهی غیرمستقیم) ۱۴۵
- انگیزه‌ی دست یابی یا از دست دادن لذات پایدار در کنار یاد کرد از قدرت الهی ۱۴۶
- انگیزه‌های شناختی و الگودهی ۱۴۷
- انگیزه‌های شناختی و الگودهی و استفاده از لذایذ ماندگار ۱۴۸
- انگیزه‌های شناختی و الگودهی (بیان نمونه) ۱۵۰
- انگیزه‌های شناختی، الگودهی و نیاز به حضور (ضمانت) پروردگار ۱۵۰
- انگیزه‌های دریافت نیازهای معنوی و رغبت انسان‌ها به تلاوم آرزاق و گسترش نعمت‌ها ۱۵۲
- انگیزه‌های شناختی از نقش پروردگار در زندگی ۱۵۲
- انگیزه‌های شناختی و انسانی در ترس از دست دادن آینده ۱۵۳
- انگیزه‌های شناختی توجه به نقش ربوبی خدای متعال در زندگی و هستی ۱۵۴
- انگیزه‌های شناختی و ترس از آینده ۱۵۴
- انگیزه‌ی حمایت خواهی و الگودهی ۱۵۵
- نیاز به معاد (تفکیک فرجام‌ها و داوری الهی بر اساس اعمال اصناف گوناگون مردم) ۱۵۶
- انگیزه‌ی نیاز به حضور پروردگار در صحنه‌های گوناگون زندگی ۱۵۶
- انگیزه‌ی الهی حمایت خواهی ۱۵۷
- انگیزه‌ی نیاز به حمایت و اطمینان‌یابی و آگاهی از آینده‌ی دعوت ۱۵۸
- انگیزه‌ی الگوگیری (جایگزینی الگویی) و نگرانی از آینده ۱۵۸
- انگیزه‌ی حمایت و امیدیابی (الگودهی) ۱۵۹
- انگیزه‌های حمایت‌یابی و شخصیت دهی، و دستیابی به عنایات الهی ۱۵۹
- انگیزه‌ی حمایت خواهی ۱۶۰
- انگیزه‌ی امنیت‌جویی ۱۶۰
- انگیزه‌ی الگودهی دفع ضرر ۱۶۱

- انگیزه‌ی نگرانی از آینده، و ایجاد احساس نیاز به برنامه‌ای برای دفع خطر ۱۶۱
- انگیزه‌ی شناخت نگرانی و ترس از آینده ۱۶۲
- انگیزه‌ی نیاز به برخورد آسان پروردگار با انسان ۱۶۳
- انگیزه و نیاز انسان به امدادهای غیبی پروردگار ۱۶۳
- انگیزه‌ی پیروزی در امتحان الهی ۱۶۴
- انگیزه‌ی تشویق خواهی و رسیدن به لذایذ دائمی ۱۶۵
- جمع‌بندی ۱۶۵
- فرایند انگیزشی قرآن به تناسب مرحله‌ی سوم تحول ۱۶۷
- انگیزه‌ی ایمانی ترس از دست دادن یافته‌ها و دستاوردهای الهی ۱۶۹
- انگیزه‌ی ایمانی در به‌دست‌آوردن شاخص‌های ایمان حقیقی ۱۶۹
- انگیزه‌ی الگودهی و نگرانی از جداشدن از صف مؤمنان حقیقی ۱۶۹
- انگیزه‌ی الگویابی کامل و عبور از خطرات ۱۷۰
- انگیزه‌ی الگویابی مناسب و دوری از خطر شکست وحدت ۱۷۲
- انگیزه‌ی حفظ وحدت و انسجام جامعه‌ی اسلامی به عنوان یک خانواده‌ی بزرگ ۱۷۲
- انگیزه‌ی جلب خیرات و نگرانی از خسارت ۱۷۳
- انگیزه‌ی دست یابی به نرمی دل و مراتب بالاتر ایمان ۱۷۳
- انگیزه‌ی شوق دستیابی یا ترس از دست‌دادن پاداش‌ها و گرفتاری در عذاب کافران ۱۷۴
- انگیزه‌ی شناخت در کنار نیاز به دوام زندگی ۱۷۴
- انگیزه‌ی نیاز انسان در گسترش نعمت‌ها ۱۷۵
- انگیزه‌ی شخصیت یابی رسیدن به لذایذ پایدار و هدایت پذیری ۱۷۵
- انگیزه‌های وارد شدن در نور و دستیابی به رزق الهی ۱۷۶
- انگیزه‌ی نیاز به ثبات شخصیت و رضایت پروردگار ۱۷۷
- انگیزه‌ی عافیت و تحول‌خواهی ۱۷۷
- انگیزه‌ی امید به پیروزی در آینده ۱۷۸
- انگیزه‌ی نیاز به ایمنی‌رستگاری و تشویق پروردگار ۱۷۸
- انگیزه‌ی نیاز به یاری خدا و فتح ۱۷۹
- انگیزه‌ی حفظ انسجام و دوری از اخلال به شکوه دولت اسلامی ۱۸۰
- انگیزه‌ی گریز از آسیب‌های رفتاری به ایمان و انسجام مؤمنان ۱۸۰
- انگیزه‌ی تداوم پیوند ولایت با خدا رسول(ص) و مؤمنان ۱۸۱

- ۱۸۱..... انگیزه‌ی نیاز به نجات از گرفتاری و سختی‌ها
- ۱۸۲..... انگیزه‌ی نیاز به رشد در کنار الگودهی
- ۱۸۳..... انگیزه‌ی شناختی در اتکال به پروردگار نیاز به لذایذ ماندگار و تشویق
- ۱۸۴..... انگیزه‌ی الگو سازی میل به لذایذ ماندگار و وعده‌ی فتح
- ۱۸۴..... انگیزه‌ی امید و پیروزی
- ۱۸۶..... جمع‌بندی
- ۱۸۹..... فرایند انگیزشی قرآن به تناسب مرحله‌ی چهارم تحول
- ۱۸۹..... انگیزه‌ی نیاز به دریافت تمام دین و یاری پروردگار
- ۱۹۱..... انگیزه‌های شناخت، نیاز به تشویق و یاری الهی و معرفی خصوصیات دشمنان
- ۱۹۴..... جمع‌بندی
- ۱۹۷..... نتیجه‌گیری
- ۲۰۱..... منابع

پیشگفتار

حمد و سپاس بی‌نهایت شایسته آفریدگاری است که صاحب اختیار و رب‌العالمین است. خدا را شاکرم که توفیق داد تا در حوزه دین و به خصوص قرآن عظیم به تحصیل و تحقیق مشغول و در خدمت آن کتاب آسمانی باشم و از خرمن آن خوشه‌ای برچینم.

درود و سلام نثار رسول اکرم(ص) که قلب او مخزن علم الهی و قرآن کریم است و درود و سلام بر ائمه معصومین (زهراى اطهر(س)) و به‌ویژه حضرت ولی‌الله‌الاعظم امام زمان(عج) و نایب بر حقش حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله).

با توجه به این که تشکر از مخلوق، سپاس‌گزاری از خالق است و بر اساس سخن امام رضا (ع) که می‌فرماید: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ»^۱ بر خود لازم می‌دانم از ریاست محترم مؤسسه تفسیر و علوم قرآن امام کاظم (ع)، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای ملک‌ی و نیز از همه استادان بزرگوار به‌ویژه استاد راهنما، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر عبدالکریم بهجت‌پور که زحمت بسیاری برای بنده کشیده‌اند و استاد مشاور محترم، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدصادق شجاعی که در تدوین این پایان‌نامه بنده را یاری نمودند و با بیان نکات دقیق و علمی خود بر غنای این کتاب افزودند، تشکر و قدردانی نمائیم، و از ذات احدیت توفیقات روزافزون این عزیزان را خواستارم. قطعاً اگر قوتی در این پایان‌نامه به چشم می‌خورد، از سوی اساتید راهنما و مشاور بوده و نقاط ضعف آن متوجه نگارنده است.

در پایان از همسر فداکار و دو فرزند دل‌بندم زینب و محمدصادق که محیطی آرام و فضایی مناسب برای مطالعه و پژوهش بنده فراهم آوردند و

۱. ابوجعفر الصدوق، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۴.

در طول تالیف این اثر سختی‌های بسیاری بر ایشان تحمیل شد، نهایت تشکر و قدردانی را دارم و از ایشان و خداوند متعال امید عفو دارم و برای همه‌ی عزیزان و سروران، سربلندی و حسن عاقبت آرزو می‌نمایم.

این اثر را تقدیم می‌کنم به روح ملکوتی امام خمینی (ره) که باور به توانایی‌های فردی و اجتماعی را در ملت عزیز ایران زنده کردند و مقام عظمای ولایت، امام خامنه‌ای حفظه‌الله که تداوم‌بخش راه ایشان هستند. همچنین تقدیم به شهدای انقلاب اسلامی، دفاع مقدس، شهدای هسته‌ای و به ویژه شهدای مدافع حرم که لبیک‌گوی ندای ما می‌توانیم امام راحل بودند و با خون خود این حقیقت را امضا نمودند.

مقدمه

قرآن کریم با چه روشی در مخاطبان خود برای حرکت در راستای هدایت به سعادت، انگیزش ایجاد کرد؛ اندیشه‌ها را به انگیزه‌ها تبدیل نمود و ماندگار ساخت. مطالعه روشمند قرآن بر اساس ترتیب نزول سوره‌ها روش قابل اتکای دستیابی به مهندسی قرآن در مسئله انگیزش است. قرآن واقع جامعه معاصر نزول را مبنای تحول قرار داد و در طی چهار مرحله‌ی نزول خود، آن را به جامعه‌ی ایمانی پایداری تبدیل کرد.

برای واداشتن انسان به حرکت، روان‌شناسان بر عواملی مانند: «غریزه»، «عامل جنسی»، «عامل پرخاشگری»، «انگیزه‌های ناهشیار» و مانند آن تأکید کردند؛ عوامل زیستی یا کمی بالاتر، عوامل روانی - عاطفی صرف که نوعاً به دور از بعد روحانی و الهی انسان است. اما قرآن کریم با تعدیل تمامی این توانایی‌ها و دارایی‌های انسان، مسئله‌ی «اختیار»، «ربوبیت» و توجه به «انحصار ربوبیت خدای متعال برای انسان» را به خدمت گرفت تا انگیزش را مطلبی فراتر از تصور روان‌شناسان نشان دهد.

اما از آنجا که مخاطبان قرآن کریم در یک سطح نیستند، بلکه اعم از اهل تعقل، اهل ایمان و بالاتر از آن رسولان الهی‌اند، بنابراین هر دسته انگیزه‌ها و نیازهای خاص خود، مانند نیاز به اقدام درست، امید به آینده‌ی روشن، رسیدن به قرب الهی و مانند آن را دارند و نمی‌توان برای انگیزش تمامی سطوح از یک‌دست انگیزه یا نیاز استفاده کرد.

هر کدام از مخاطبان قرآن اعم از رهبر، موافقان و مخالفان تحول، در هر مرحله از مراحل چهارگانه‌ی نزول قرآن کریم، فرایند انگیزشی خاص خود را دارند که گام‌به‌گام به سوی «شدن» و رشدیافتن به سطوح بالاتر انگیزشی حرکت داده می‌شوند.

برابر یافته‌ها، تمامی این گام‌های انگیزشی، روش‌مند و با ترکیبی از توصیف‌های هدفمند، و توصیه‌های هوشیارانه و تذکرات حکیمانه راهگشاست.